

Van een basisinkomen word je maar lui, heet het. Fout! Het maakt mensen juist ondernemer, blijkt steeds weer. Hoog tijd dus voor een experiment in Nederland. Het noorden van het land biedt zich aan als proeftuin.

Tekst: **Marion Rhoen** | Beeld: **Hansjoerg Walter**

Als Ad Planken ergens wordt uitgenodigd om te praten over het basisinkomen, krijgt hij vaak te horen: ‘Dus jullie willen het communisme invoeren.’ Grinnikend: ‘Mensen denken dat iedereen hetzelfde inkomen krijgt, en niets meer. Dat is natuurlijk niet zo. Met communisme heeft het basisinkomen niks te maken. Je mag bijverdienen zoveel je wilt.’

Zo, dat misverstand heeft de voorzitter van de Vereniging Basisinkomen meteen uit de weg geruimd. Waar het dan wel mee te maken heeft? Vroeger met armoedebestrijding, tegenwoordig meer met een grondrecht: het recht op een fatsoenlijk inkomen – er is toch geld genoeg in Nederland. Tot vreugde van de kleine Vereniging Basisinkomen groeit de belangstelling voor het idee nu weer; die gaat sinds de jaren zeventig op en af. Sinds september is het aantal leden met zestig gegroeid tot een kleine driehonderd. Het VPRO-televisieprogramma *Tegenlicht* wijdde toen een uitzending aan het basisinkomen. In het Canadese dorpje Dauphin praatten verslaggevers met deelnemers aan een experiment met een vorm van basisinkomen dat daar in de jaren zeventig plaatsvond. Na de uitzending was er een bijeenkomst over het onderwerp in Amsterdam; er kwamen meer dan driehonderd mensen.

Er waren sceptici, zeker, maar het gros was geporteerd van het idee en zou graag een experiment zien op Nederlandse bodem. Wetenschappers in binnen- en buitenland zijn vóór. En Ad Planken (68, gynaecoloog in ruste) natuurlijk, en Willem Gielingh (64, voormalig manager bij Veilig Verkeer Nederland) ook. Hij is vicevoorzitter van de Vereniging Basisinkomen.

Waarom vinden jullie dat er een basisinkomen moet komen?

Ad Planken: ‘Om mensen die het hoofd net of net niet boven water kunnen houden, een financiële bodem te verschaffen. Zodat je niet hoeft te kiezen tussen eten kopen of zeep. Sommigen moeten die afweging maken. Ik hoef dat niet. Met welk recht? Die vraag houdt me al dertig jaar bezig. En er zijn nog andere argumenten. Hoe groter de inkomensongelijkheid in een land, hoe groter de maatschappelijke problemen. Meer tienerzwangerschappen, psychische en gezondheidsproblemen, vandalisme, criminaliteit, ga maar door. De Britse epidemioloog Richard Wilkinson heeft het allemaal beschreven. Veroordeelde deelnemers aan de plunderingen in Groot-Brittannië in 2011 bleken vooral uit arme milieus te komen.’

Basisinkomen in het kort

Gedachten over het basisinkomen zijn er al sinds de zestiende eeuw. Landrente, burgerloon, *citizen's dividend*: vele namen heeft het gehad. De bekendste organisatie die er in Nederland voor ijvert, is de Vereniging Basisinkomen. Het basisinkomen zoals de vereniging het graag ziet, voldoet aan vier criteria:

1. Het is **onvoorwaardelijk**: je krijgt het onafhankelijk van wat je al verdient of op de bank hebt staan.
2. Het is **universeel**: elke volwassene krijgt het.
3. Het is **individueel**: het maakt niet uit of je in een gezin woont of niet.
4. Het is **hoog genoeg** om sober van te leven in de samenleving waar je deel van uitmaakt.

De politiek

Nederland heeft al twee basisinkomens, volgens sommigen: de bijstand en de AOW. Dat klopt niet. Aan die regelingen zijn verstrekkende voorwaarden verbonden, bijvoorbeeld over eigen vermogen en gezinssamenstelling. Bovendien volgen sancties bij overtreding van die voorwaarden. Vrijwilligerswerk en mantelzorg kunnen tot kortingen leiden op die uitkeringen. De politiek toont nu weer belangstelling voor het basisinkomen. In november pleitte D66 op zijn partijcongres voor nieuw onderzoek hiernaar. Reden: door voortschrijdende automatisering is er op termijn geen werk voor iedereen. De voorlaatste keer dat het basisinkomen op de politieke agenda verscheen, was in 1994.

Groeiende belangstelling voor basisinkomen

Gratis geld voor iedereen

Willem Gielingh: 'Er is nog iets. We hebben plezier van de uitvindingen van onze voorouders, op bijvoorbeeld industrieel en medisch gebied. Waarom zouden de baten daarvan bij een klein groepje terecht komen? Je kunt ze ook eerlijk verdelen. Dan wordt het een grondrecht eigenlijk.'

Van gratis geld word je maar lui, vinden veel mensen.

Ad Planken: 'Het roept associaties op met de bijstand. Mensen in de bijstand worden gezien als uitvreter. Ze doen niets, en toch krijgen ze een soort salaris. Voor aow'ers geldt net zo iets: die leven zogenaamd in het paradijs op Aarde.'

Willem Gielingh: 'En het is zo: als je niets meer wilt doen naast het basisinkomen, hoeft dat ook niet.'

Planken: 'Maar hier geldt: onbekend maakt onbemind. Als een ander geld krijgt, en jij niet, vind je dat eng. En dan heb je natuurlijk nog de zeer sterke christelijke traditie, die stelt: wie niet werkt, zal niet eten. Dan gaat het om betaald werk. Het gekke is: als je mensen die deze bezwaren uiten, vraagt of zij dan ook niks gaan doen als ze een basisinkomen krijgen, zeggen ze stevast: "Néé, ik niet!" en dan volgt een hele waslijst aan plannen. Zij zullen nooit alleen maar op de bank gaan zitten.'

Uit alle experimenten blijkt dat niemand gaat lummelen van gratis geld. In westerse landen wordt wel iets minder gewerkt. Weet je door wie? Enerzijds door jonge mannen. Zij gaan langer naar school, dat is een investering in hun toekomst. Anderzijds door jonge moeders. Zij gaan meer voor hun kinderen zorgen.

In Londen bleek het een paar jaar geleden veel effectiever om een groep zwervers elk een paar duizend pond te geven per jaar, dan een batterij hulpverleners op hen af te sturen die vele malen meer kostte. Na een jaar waren elf van de dertien zwervers van de straat. Door het geld hadden ze hun leven weer in eigen hand genomen.'

Hoe gaan we invoering betalen? Een econoom in de Tegenlicht-uitzending berekende dat er een gat is van 30 miljard per jaar (zie kader).

Planken, schouderophalend: 'Rekenexercities zijn niet precies uit te voeren bij zo'n enorme operatie.'

Gielingh: 'Er zijn te veel onzekere factoren. Feit is dat er op papier een gat zal zijn. Maar dat kan gevuld. Met belasting op vermogen bijvoorbeeld. Verder zullen de uitgaven aan gezondheidszorg waarschijnlijk dalen. In Dauphin waren ruim 8 procent minder ziekenhuisopnames.'

Dat zou flink wat kunnen schelen in de zorguitgaven.

Gielingh: 'Mensen worden gelukkiger en gezonder van gratis geld. Ze zullen minder stressvol in hun werk staan, verwachten wij, en meer energie over hebben buiten hun betaalde baan. Omdat mensen nu vaak moe zijn, gaan ze consumeren, dat is makkelijk. Het zou me niets verbazen als ze meer voor kwaliteit gaan, meer in de tuin werken bijvoorbeeld, studies gaan oppakken, aan kunst doen. En mantelzorgen. Heel goed voor de participatiemaatschappij!' Planken: 'En vergeet niet, het basisinkomen genereert waarschijnlijk geld. De straf op bijverdienen naast een uitkering

verdwijnt. Nu mag je niets houden van wat je bijverdient. Dat is een enorme rem op ondernemingslust! Een uitkering, met zijn steeds heviger controles, is gewoon een negatieve insteek. Een basisinkomen is een positieve insteek.'

Maar genereer je er 30 miljard mee?

Planken: 'Naast de vermogensbelasting kun je die op consumptie verhogen. Of een Tobin-tax invoeren: dan worden financiële transacties wereldwijd ietsje belast. Per dag gaan er miljarden de wereld over. Met eentiende procent belasting daarop kun je het systeem al financieren. Maar laten we wel wezen: we hebben miljarden gevonden om de banken over-eind te houden. We geven multinationals enorme belastingvoordelen. Dan kunnen we onze creativiteit ook inzetten om een pot te maken voor het basisinkomen.'

Kosten en baten

Hoe hoog moet een basisinkomen zijn, en kan Nederland het betalen? Econoom Marcel Canoy van adviesbureau Ecorys maakte in de tv-uitzending *Tegenlicht* een berekening. Hij ging uit van 760 euro netto per maand per persoon en kwam, inclusief uitgaven aan kinderen en chronisch zieken, op 155 miljard per jaar. Afschaffen van alle uitkeringen en toeslagen, aftrekposten, uitvoeringskosten en beurzen levert 125 miljard op. Blijft over: een gat van 30 miljard. De berekening is een schatting. De gevolgen van invoering van een basisinkomen, onder meer op arbeidsdeelname door mensen die nu een uitkering hebben en op ziektekosten (in experimenten met basisinkomens dalen die), zijn moeilijk te kwantificeren.

Als de financiering vooralsnog niet goed te overzien is, is het dan niet begrijpelijk dat politici huiverig zijn voor het basisinkomen?

Planken: 'Daarom zou ik graag een experiment zien, want de successen uit het buitenland kun je niet direct vertalen naar hier. Als het hier, in een gemeente of in een klein gebied, ook goed uitpakt, kun je het uitbreiden en kijken hoe je het gaat financieren.'

Gielingh: 'In Oost-Groningen praten gemeenten er nu voorzichtig over. Een onderzoeksgroep denkt na over criteria voor zo'n proef.'

Er is nu meer belangstelling voor het idee. Gaat het er ook komen?

Planken: 'Het is jammer dat de ritmes van sociale en politieke veranderingen niet gelijk opgaan. Je ziet het goed in politieke partijen. De leden zijn vaak voor het basisinkomen, maar de besturen niet. Het is politiek niet haalbaar, zeggen ze. Het zal nog wel een paar generaties duren.'

Gielingh: 'Nou, vergis je niet. Het zou weleens sneller kunnen gaan, door de groeiende inkomensongelijkheid. Ik zie de ellende heel groot worden, en daardoor de maatschappelijke onrust. Om die te bezweren, zouden politici het weleens sneller kunnen gaan doen dan we denken.'

Meer informatie: Basisinkomen.nu van de Vereniging Basisinkomen

Hier is de *Tegenlicht*-uitzending te bekijken: <http://tiny.cc/db7hnx>

Liever lezen? Rutger Bregman: *Gratis geld voor iedereen. En nog vijf grote ideeën die de wereld kunnen veranderen*. De correspondent, €18. ISBN 9789082256307. (Zie ook de recensie over dit boek op pagina 37).